

UDK: 323.15(497.113=163.42)

Pregledni rad

Primljeno: 17. 11. 2009.

Prihvaćeno: 23. 12. 2009.

Tomislav ŽIGMANOV

*Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica
tzigmanov@zkvh.org.rs*

Šokački Hrvati u Vojvodini na prijelazu tisućljeća – osnovne značajke društvenoga položaja

SAŽETAK

U radu se, prvo, u temeljnim naznakama kontekstualno situira šokački udio među vojvođanskim Hrvatima na prijelazu tisućljeća, i to prije svega u svojem demografskome, prostorno-teritorijalnom i povijesnom segmentu. Zatim se ocrtavaju pojedini društveni procesi kojima su, s jedne strane, šokački Hrvati u Vojvodini bili izloženi, a s druge strane oni koje su sami producirali. Analiza društvenog položaja šokačkih Hrvata u Vojvodini usmjerena je na dva glavna problema. Jedan se odnosi na posljedice koje je po šokačke Hrvate u Vojvodini imao rat koji je Miloševićev režim vodio protiv Republike Hrvatske te sudbinu koju su imali poduzeti koraci na stvaranju zasebne »šokačke nacije«, što je također osmislio i generirao Miloševićev režim. U drugu skupinu problema kojima se autor bavi ulaze suvremena povijest političkog organiziranja šokačkih Hrvata, zatim ona u području kulture i na koncu u području informiranja i obrazovanja. Uz prikaze tih segmenata suvremene povijesti šokačkih Hrvata u vojvođanskom dijelu Podunavlja, provode se usporedbe s istim ili sličnim procesima kod drugih subetničkih skupina vojvođanskih Hrvata, napose s Bunjevcima, te s drugim područjima na kojima Hrvati u Vojvodini žive.

KLJUČNE RIJEČI: Šokci, Hrvati, šokački Hrvati, Vojvodina, manjinska prava

1. UVODNE NAZNAKE O ŠOKCIMA U VOJVODINI

Kada se govori o šokačkim Hrvatima u Vojvodini na prijelazu tisućljeća, polazimo od elementarnog uvida da su ti dijelovi hrvatskoga naroda, živeći više od tri stoljeća u desetak naselja na prostoru zapadne i jugozapadne Bačke, usprkos često teškim vremenima i posve nesklonom okružju, ipak do danas očuvali svoju narodnosnu samobitnost i hrvatsku nacionalnu svijest. Slično drugim dijelovima hrvatskog naroda u Vojvodini, i Šokci su davali tijekom povijesti, a i danas daju vidljiv doprinos razvoju hrvatske kulture, književnosti, znanosti, sporta itd., ne samo u vlastitim sredinama nego i daleko šire.¹ Riječju, sudjelovali su u ukupnim druš-

¹ Npr. Josip Andrić imao je značajnu ulogu u Katoličkom pokretu između dva svjetska rata u Hrvatskoj, više od 25 godina bio je glavni urednik Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima u Zagrebu; Ante Jakšić spada u red najznačajnijih književnika unutar katoličkoga kulturnog kruga

tvenim i kulturnim postignućima na teritoriju gdje su živjeli i gdje unatoč brojnim nepovoljnostima i dalje žive.

No sve je to na djelu i sve se to zbivalo bez dovoljne i primjerene znanstvene (samo)refleksije, tako da još uvijek ne postoji objektivna, obuhvatna i cjelovita slika o tomu što su općenito šokački Hrvati u Vojvodini bili, kakvi su njihovi prinosi te što oni danas jesu. Naime, slično kao i kod drugih dijelova Hrvata u Vojvodini, njihov ukupni društveni život, kako u povijesnoj tako i u perspektivi sadašnjosti, nisu uvijek pratili i sukladna znanstvena i ina recepcija i obradba, a često je, osobito u novije vrijeme, i to u domicilnim, regionalnim, pa i hrvatskomanjinskim povijesnim okvirima, izostajala njihova čak i elementarna prisutnost i vidljivost. Prešućivani, potiskivani i ignorirani od drugih, sa skromnim resursima za ozbiljniji ustroj vlastitog sjećanja i autoreprezentacije, i njih je, kao, uostalom, i Hrvate u Vojvodini u cijelosti, počeo lagano prekrivati veo zaborava.

U tom smislu valja vjerovati kako je danas općenito u vojvodanskih Hrvata malo informacija i uopće znanja o na primjer Josipu Andriću (Bukin, 14. III. 1894. – Zagreb, 7. XII. 1967.), Stjepanu Bartoloviću (Bač, 23. XI. 1909. – Zagreb, 11. II. 1992.), Stipanu Bešlinu (Monoštor, 4. I. 1920. – Monoštor, 7. IV. 1941.), Beatu Bukincu (Bač, 30. VII. 1912. – Karlovac, ? 29. VI. 1945.) ili Anti Jakšiću (Bački Breg, 22. IV. 1912. – Zagreb, 30. X. 1987.), da spomenemo samo najznačajnije šokačke kulturne vedete iz XX. stoljeća. Također, valja pretpostaviti da je primjereno znanje o njima neznatno i među samim Šokcima u Bačkoj!²

Znanje naime vojvodanskih Hrvata o sebi samima, u cjelini promatrano, jako je oskudno, nesistematizirano i institucionalno ne samo nerazvijeno nego i elementarno nesređeno. Pritom valja znati da o nekim drugim subregionalnim i subetničkim sastavnicama u Vojvodini ima više napisa (Žigmanov i Bara, 2009), da su povijesno naslijeđe i sadašnjica negdje bolje memorirani te da ne postoji jednako razvijen institucionalni okvir takvih praksi među različitim dijelovima vojvodanskih Hrvata. Drugim riječima, znanstvena refleksija vlastita postojanja Hrvata u Vojvodini, i to prije svega u područjima i elementima koji ih čine narodnosnom zajednicom, a to su povijest, kultura i, uže promatrano, društveni život, nije jednako raspodijeljena po internim subetničkim regijama – najslabije je ustrojena u banatskih i srijemskih Hrvata; slijede Šokci i na kraju Bunjevci, u kojih je najrazvijenija.

u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata; Josip Horvat višestruki je prvak Hrvatske u dizanju utega.

² To vjerojatno najbolje potvrđuje činjenica da o umjetničkim i znanstvenim opusima navedenih Šokaca do danas nema kritički valoriziranih studija, niti pak oni u značajnom opsegu ili učestalo figuriraju u prostoru javnosti hrvatske zajednice u Vojvodini. Načelno o problematici sjećanja među Hrvatima u Vojvodini vidi rad Tomislava Žigmanova »Biskup Budanović u zavičajnoj i nacionalnoj historiografiji« (2005b).

2. HRVATI U VOJVODINI TIJEKOM POVIJESTI I UDIO ŠOKACA³

Premda imaju nekoliko regionalnih i subetničkih imena – najpoznatiji su, naravno, Bunjevac i Šokac – Hrvati u Vojvodini u većini su dugostoljetno domicilno stanovništvo, što je posljedica složenih migracijskih procesa tijekom povijesti: u različitim su razdobljima, zbog različitih razloga i s različitih područja današnjih država Hrvatske te Bosne i Hercegovine Hrvati naseljavali teritorij Bačke, Srijema i, u manjem broju, Banata. Ovdje oni žive i postoje kao najistočniji, rubni dio hrvatskoga etničkog prostora, na zemljopisnome prostoru gdje su se često mijenjali ne samo društveni sustavi već i države.⁴

U kontekstu povijesnih čimbenika važnih za Hrvate u Vojvodini valja za temu članka pripomenuti tek da su bunjevački Hrvati najvećim dijelom podrijetlom iz zapadne Hercegovine, a kao vojni graničari naseljavaju pod vodstvom franjevaca prostor današnje sjeverne Bačke (Subotica, Sombor i Baja s okolicom) koncem XVII. stoljeća, nakon protjerivanja Turaka odatle. Danas je ta skupina najbrojnija među vojvođanskim Hrvatima. Nekako u isto vrijeme, zbog teških životnih uvjeta u središnjoj Bosni i pojačane islamizacije kršćana, šokački Hrvati, također predvođeni franjevačkim redovnicima, doseljavaju se u srednji dio ugarskog Podunavlja, to jest u današnju zapadnu i jugozapadnu Bačku, te počinju živjeti u seoskim naseljima uz rijeku Dunav i gradić Bač, naseljima u kojima će u najvećem broju ostati i danas. Nakon više od stoljeća nastupa migracija Hrvata iz Like i Dalmacije u Banat, gdje se nastanjuju u mjestima Perlez, Starčevo i Opovo, a nešto poslije Hrvati se iz Pokuplja nastanjuju u mjestima Boka, Neuzina i Radojevo. S treće strane, Hrvati u Srijemu su »najautohtoniji« – njihova prisutnost na tom prostoru kontinuirano traje još od dolaska Južnih Slavena.⁵

U kontekstu pak nacionalnointegracijskih procesa važnim nam se čini istaknuti kako se pučanstvo s tih istočnih rubnih dijelova hrvatskoga etničkog prostora integriralo u suvremenu hrvatsku naciju na različite načine, s obzirom na teritorij življenja, te sa stanovitim zakašnjenjima. Konkretno govoreći, u Bačkoj i Banatu,

³ O ovome što slijedi opširnije se može vidjeti u: Žigmanov (2006).

⁴ Kao kuriozitet navodimo da su samo od 1990. promijenili čak četiri države a da nijednom nisu promijenili mjesto boravka: najprije je bila Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, zatim od 1992. Savezna Republika Jugoslavija, od 2003. ona se naziva Državna zajednica Srbija i Crna Gora, a od 2006. Srbija!

⁵ Dakako, i nakon toga migracije Hrvata na tim prostorima traju manje ili više intenzivno, a završavaju u drugoj, socijalističkog Jugoslaviji, kada s jedne strane organizirano u okviru kolonizacije dolaze iz Hercegovine i Dalmatinske zagore, istina ne u velikom broju, u naselja u kojima su živjeli (i) Nijemci (npr. Stanišić, Beška, Petrovaradin), a s druge strane uočljive su i spontane migracije Hrvata, kada oni individualno dolaze u administrativna središta, a ponajviše u Beograd, gdje završavaju škole ili se zapošljavaju u različitim službama, mahom u administraciji nekadašnje savezne države. O migracijama Hrvata u Bačkoj vidi više u knjizi Ante Sekulića (1991), a o migracijama Hrvata u Vojvodini nakon Drugoga svjetskog rata u radu Marija Bare (2009).

kao dijelovima nekadašnje Ugarske, taj je proces bio složen i ostao je nedovršen, što se gdje gdje čak i danas primjećuje, napose u Bačkoj kod Bunjevaca – jači je subetnički identitet – ili je pak asimilacija već završena, kao što je to slučaj kod dijela Hrvata u Banatu. Naime zbog opterećenosti hrvatsko-mađarskih odnosa u Austro-Ugarskoj, mađarskoga državnog projekta izgradnje nacije te konzervativnoga i uvelike mađariziranoga klera Hrvati u Bačkoj u nacionalni preporod ulaze tek u drugoj polovini XIX. stoljeća, kao zakasnjeli refleksi u odnosu na druge hrvatske regionalne preporode, ali s regionalnim imenima (Bunjevci i Šokci). Vlastite institucije teško osnivaju i njima pridijevaju također regionalna imena (npr. *Bunjevačke i šokačke novine*), a ni narodnosna prava nisu mogli uvijek u cijelosti prakticirati. Hrvati u Banatu nisu sudjelovali u tim procesima u značajnijem opsegu, što je onda uvjetovalo njihovu bržu asimilaciju, a u Srijemu su bili ne samo zahvaćeni nacionalno-integracijskim gibanjima nego su i sami sudjelovali u svima njima od samih početaka preporodnih aktivnosti koje su se odvijale na teritoriju hrvatskih županija, te su ti procesi uspješno i okončani.

S druge strane, slična je nepovoljna situacija bila i u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca te poslije u Kraljevini Jugoslaviji – integracija u hrvatsku naciju Bunjevaca i Šokaca iz Bačke često se zaprečivala, osim asimilacijskih politika koje je vodila država, isticanjem i forsiranjem spomenutih subetničkih i regionalnih imena, što je rezultiralo njihovim zadržavanjem sve do danas.⁶ Tomu je pridonijelo i doba socijalizma, u kojemu Hrvati u Vojvodini, izuzme li se kratko razdoblje neposredno nakon rata, nisu imali institucionalnu infrastrukturu za očuvanje i razvoj vlastitoga nacionalnog identiteta. Osim što se u tome nalazi jedan od glavnih razloga njihove asimilacije, ta je činjenica uvelike pridonijela nastanku velikih problema na početku demokratizacije srbijanskog društva početkom devedesetih godina XX. stoljeća, kada Hrvati u Vojvodini ulaze u proces konstituiranja zajednice – organiziraju se, osnivaju institucije, artikuliraju interese, provode određene programe itd. bez gotovo ikakva povijesnog naslijeđa i institucionalne infrastrukture.

To je za posljedicu u sadašnjosti imalo da Hrvati u Vojvodini općenito nisu unutar vlastite zajednice dovoljno snažno integrirani, premda i ovdje postoje regionalne i subetničke razlike – Hrvati u Banatu nemaju nijednu značajku zajednice, dok šokački Hrvati, napose nakon 2000., ulaze u snažnije i s većim brojem benefita nacionalno-manjinske integracijske procese u Vojvodini. Naime broj, vrsta i kvaliteta veza među članovima malobrojnih i neprofesionalnih institucija unutar zajednice mali su i površni, a u rad manjinskih organizacija uključen je relativno malen broj pripadnika zajednice, pri čemu je najpovoljnija situacija kod bunjevačkih Hrvata.

⁶ O nacionalnoj integraciji Hrvata u Bačkoj u suvremenu hrvatsku naciju te pratećim poteškoćama vidi šire u knjizi Tome Vereša (1997) te u člancima Milane Čermelić (1994b), Brune Skenderovića (1998) i Krešimira Bušića (2006).

Drugo, struktura te zajednice slabo je izgrađena: općenito je broj institucija i organizacija još uvijek malen, osobito u sferi strukovnih i nevladinih organizacija, a odsutnost značajnije financijske potpore države uvelike pridonosi tome da su ne-profesionalizam i diletantizam česte značajke njihova rada. Treće, nije zanemariv ni utjecaj klera na neckrvena pitanja.⁷ Naime osim redovitih aktivnosti na zadovoljavanju vjerskih potreba, Crkva je u narodnosnom životu vojvođanskih Hrvata imala i još uvijek ima značajnu ulogu, napose na planu služenja standardnim jezikom i njegovanja kulturnog naslijeđa, osobito u manjim mjestima, kao što je većina šokačkih. Četvrto, sve hrvatske subetničke skupine u Vojvodini žive, teritorijalno promatrano, vrlo disperzirano – nigdje, to jest ni u jednoj općini ne čine većinu, a žive u svim dijelovima Vojvodine, premda je značajnija koncentracija u Srijemu te u zapadnoj i sjevernoj Bačkoj. Ta značajka uvjetuje sljedeću pravilnost – gdje su Hrvati u poziciji značajnije manjine, a to vrijedi i za dio vojvođanskih Šokaca, tamo često ili izostaju organizirana nastojanja na planu ostvarivanja manjinskih prava ili su se ona relativno kasno pojavila, to jest nakon 2000. i pada Miloševićeva režima, i to najviše u području kulture.⁸

3. NAPOMENA O DEMOGRAFSKIM KRETANJIMA

Što se pak tiče osnovnih demografskih čimbenika i pokazatelja kod vojvođanskih Hrvata, koji onda vrijede i u slučaju ovdašnjih Šokaca, dva se momenta čine značajna. Prvi je taj što Hrvati žive na velikom prostoru – u Vojvodini ne postoji općina u kojoj nema Hrvata, no ni u jednoj ne čine većinu. Promatrano u postocima, najviše ih ima, prema službenim podacima popisa stanovništva iz 2002., u općini Apatin – 11,47%,⁹ dakle šokačkih Hrvata, a u velikoj većini općina manje ih je od 1%. Osim u općini Apatin, u značajnijem postotku ima ih u tek nekoliko općina: Subotica – 11,24%, Bač – 8,36%, Sombor – 6,21%, Šid – 5,35%, Indija – 3,83%, Ruma – 3,31%, Srijemska Mitrovica – 2,96%, Stara Pazova – 2,38% i Novi Sad – 2,09%. Naravno, brojnost Hrvata u navedenim je općinama različita jer je riječ

⁷ Pripadnost katoličkoj vjeroispovijesti čini Hrvate dvostrukom manjinom u Vojvodini – po nacionalnoj i konfesionalnoj osnovi. Najveći broj Hrvata katolika u Vojvodini živi u Subotičkoj, zatim u Srijemskoj, dok manji broj pripada Zrenjaninskoj biskupiji. Sva šokačka naselja pripadaju Subotičkoj biskupiji.

⁸ To je posljedica, prije svega, sljedećih čimbenika: a) nepovoljnih političkih i uopće društvenih prilika, b) nepostojećega ili slabo razvijenoga manjinskog institucionalnog okvira te c) nedorečenosti i praznine normativnog okvira u Srbiji. Prvi će negativni čimbenik biti odlučujuće otklonjen padom Miloševića 5. listopada 2000., posljednji – reguliranje manjinskih prava – počeo će se ustrojivati tek 2002. nakon donošenja Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina (*Službeni list SRJ*, br. 11/2002), što će pak uvjetovati institucionalni razvoj i povećanje ostvarivanja manjinskih prava među svim, pa i među šokačkim Hrvatima u Bačkoj.

⁹ Taj, kao i podaci koji slijede o udjelu te broju Hrvata u vojvođanskim općinama preuzeti su iz rezultata popisa stanovništva u Republici Srbiji iz 2002.: *Konačni rezultati popisa 2002.* (2002).

o općinama različitih veličina – tako na primjer najviše Hrvata živi u općini Subotica – 16.688; slijedi Sombor – 8106; Novi Sad – 6263; Apatin – 3766; Srijemska Mitrovica – 2547; Šid – 2086, Ruma – 1987; Inđija – 1904; Stara Pazova – 1615, Bač 1389 itd. Kada je riječ o vojvođanskim regijama, od ukupnog broja Hrvata u Vojvodini u Bačkoj živi oko 40.000, u Srijemu oko dvanaest tisuća, a preostali žive u naseljima u Banatu.

Nije jednaka ni distribucija po subetničkim skupinama. U radu je već bilo govora o teritorijalnom razmještaju vojvođanskih Hrvata po tom kriteriju, no sada ćemo precizirati da velika većina šokačkih Hrvata živi u, nazovimo to tako, kraj-dunavskim naseljima i selima, i to u rasponu od mađarske granice pa do podno Bača. U sedam mjesta, koja se nalaze na teritoriju triju općina – Sombor, Apatin i Bač – živi nešto više od sedam tisuća izjašnjenih Hrvata čije je etničko podrijetlo pretežito šokačko: Sonta (2966 ili 59,41%), Bački Monoštor (2043 ili 52,11%), Bački Breg (738 ili 53,17%), Bač (509 ili 8,36%), Vajska (353 ili 11,13%), Plavna (312 ili 22,41%) i Bođani (172 ili 15,45%).¹⁰ Naravno, jedan broj njih migrirao je u navedena administrativna, upravna i industrijska središta te u Novi Sad, kao najveći grad u Vojvodini, tako da je ukupni broj ovdašnjih Šokaca veći, ali vjerojatno ne prelazi deset tisuća, što znači da šokački udio u broju vojvođanskih Hrvata nije veći od petine.

No vrijedi i to da više od dvije trećine Šokaca živi u selima i manjim naseljima, čime se također razlikuju od primjerice Bunjevaca, koji u značajnijem postotku žive u gradovima (Sombor i Subotica). Ta činjenica uvjetuje i sljedeću značajku šokačkog življa u Vojvodini – pretežito su radno vezani uz poljodjelstvo ili uz industriju koja ga prati. Još ćemo napomenuti da budući da je postojala vrlo slaba integracija Hrvata u Vojvodini unutar vlastite zajednice te da su bile na djelu, a i danas su, snažne lokalne perspektive i privrženosti, ni šokački Hrvati unutar sebe nisu se snažnije integrirali – broj veza i odnosa sve doskora bio je neznatan, a njihova se vrsta svodila na mjesna poznanstva, rodbinstvo ili slučajnost.

Kao drugo, vojvođanski su Hrvati u cjelini, a onda i Šokci, narod u depopulaciji – od sredine druge polovine XX. stoljeća broj Hrvata u Vojvodini stalno i rapidno opada.¹¹ Tako je, recimo, u Vojvodini, prema rezultatima popisa iz 1971., živjelo 120.303 Hrvata, dok se dvadeset godina poslije, prema rezultatima popisa iz 1991., kao Hrvati izjasnilo tek 74.808 građana.¹² Očito, to kazuje da se broj Hrvata u sjevernoj srbijanskoj pokrajini za tih dvadeset godina smanjio za više od trećine!

¹⁰ To su podaci prema službenim rezultatima popisa iz 2002. – vidi u: *Nacionalna i etnička pripadnost: podaci po naseljima*, Beograd, Republički zavod za statistiku, 2003.

¹¹ O depopulaciji Hrvata u Vojvodini uopće vrijedi konzultirati sljedeće radove: Šterc (1991), Černelić (1994a), Runje (2002) i Živić (2009).

¹² O tome vidi u: »Popis stanovništva 1991.« (1992).

I rezultati posljednjeg popisa iz 2002. govore u prilog nastavku takva *radikalnog* smanjivanja broja Hrvata u ukupnoj populaciji Vojvodine. Prema rezultatima toga popisa, u Vojvodini živi tek 56.546 Hrvata (vidi u: *Konačni rezultati popisa 2002.*, 2002), što je 2,78% ukupnog stanovništva u Vojvodini. To znači da je u posljednjem desetljeću XX. stoljeća iz Vojvodine ponovno »nestalo« skoro dvadeset tisuća građana hrvatske nacionalnosti, što je smanjenje za nešto više od četvrtine od broja Hrvata prema popisu iz 1991. I ovdje vrijedi da nisu sve subetničke skupine jednako depopulirale – najviše je »nestalo« srijemskih Hrvata, zatim šokačkih i, na koncu, bunjevačkih. Kada se usporede podaci popisa stanovništva iz 1991. i iz 2002., prema okruzima u kojima oni najviše žive – a to su Južnobački i Zapadnobački, jasno se može zaključiti da je broj šokačkih Hrvata u Vojvodini smanjen za oko 3000, to jest za oko dvadeset posto (vidi prema: Živić, 2009).

Usporede li se i letimice ovdje izneseni podaci, jasno se vidi kako je za posljednjih trideset godina broj onih koji se izjašnjavaju kao Hrvati u Vojvodini više nego prepolovljen, što vrijedi i za šokačke Hrvate. Prvo pitanje koje se nameće glede takvog stanja, takve tendencije, jest što je u njegovoj osnovi. Je li ono tek rezultat asimilacijskih procesa, migracija, ili pak nečega drugoga?¹³ Mogući je odgovor na ta pitanja da, osim što je to posljedica vođenja aktivne i dugotrajne asimilacijske politike spram vojvođanskih Hrvata, ne smiju se zanemariti ni postojanje izravnog protjerivanja pod prijetnjama i činjenjem etnički motiviranog nasilja ni stvaranje klime straha i nesigurnosti početkom i sredinom devedesetih godina XX. stoljeća, što je uvjetovalo njihovo povećano iseljavanje.¹⁴ Tome se trebaju dodati bačene bombe na imanja i sakralne objekte te ubojstva građana hrvatske nacionalnosti početkom i sredinom devedesetih, osobito u vojvođanskom dijelu Srijema te jugozapadnoj Bačkoj, na prostoru gdje žive Šokci. U tom smislu, zbog ratova koji su početkom devedesetih godina vođeni na prostorima bivše Jugoslavije, a napose onoga s Hrvatskom, i prateće snažne antihrvatske propagande Vojvodinu je, po neslužbenim procjenama, moralo napustiti između 35 i 40 tisuća Hrvata.¹⁵

¹³ Podsjećanja radi, reći ćemo ovdje da je asimilacija jedan od prijepornih oblika političkog reguliranja etničkih odnosa, a zasniva se na ideji da se namjerno, to jest svjesno radi na eliminiranju etničkih razlika, ali na miran i nebrutalan način, i to putem prelaska, pretvorbe, konverzije identiteta članove jedne, obično brojčano manje i slabije, etničke zajednice u novi etnički identitet. Sami ti procesi konverzije identiteta iznimno su složeni, ostvaruju se relativno dugo, na njih utječe više čimbenika itd. Drugim riječima, asimilacijske politike koje se vode zagovaraju i onda donekle aktivno rade, uz korištenje svim »civiliziranim« resursima kojim raspolaže moderna država (reprezentacija, obrazovanje, socijalizacija, dostupnost javnog prostora itd.), na pretapanju, obično manjinskih, etničkih identiteta ili u već postojeći identitet ili u neki novi. O asimilaciji pregnantno vidi u: Heršak (1998).

¹⁴ O tome vidi opširnije u: Žigmanov (2003).

¹⁵ Istina, navedeno je da posljednji rezultati službenog popisa registriraju manji demografski gubitak vojvođanskih Hrvata. Pa ipak, treba imati u vidu i pitanje etničke mimikrije, kojoj su oni pribjegavali, osobito u popisu 1991., i njihove gubitke – smanjenje broja Bunjevaca, Šokaca, Jugoslavena i

4. NEUSPJELI POKUŠAJ IZGRADNJE TZV. ŠOKAČKE NACIJE

U korijenu projekta »stvaranja šokačke nacije« Miloševićeva režima bila je ideja da se na temelju subetničke osnove i regionalnih imena Hrvata u Vojvodini podupru procesi paralelne »izgradnje nacije«. To je koncem osamdesetih i početkom devedesetih godina XX. stoljeća realizirano na sljedeći način. Prema vojvođanskim se Hrvatima postupalo destruktivno na skoro svakom planu (iznimno negativno predstavljanje u javnosti, bili su objekti etnički motiviranog nasilja, uskraćivalo se financiranje njihovih aktivnosti, ometala se realizacija određenih inicijativa, bilo je prepreka u zapošljavanju, protjerivani su iz državnih službi poput vojske, policije i carine, uručivanjem otkaza oduzimale su im se gospodarske i financijske moći), a prema onima koji su se izjašnjavali kao Bunjevci ili Šokci postupalo se proaktivno i posve afirmativno (svakovrsno favoriziranje u javnosti, omogućivanje političke reprezentacije, osiguravanje sinekura u gospodarstvu i državnoj upravi, snažna financijska potpora njihovim nastojanjima na planu promidžbe i kulture, uporaba resursa srbijanske kulturne i znanstvene elite u njihovim aktivnostima). Dodatno, zbog agresije na Republiku Hrvatsku, oni koji su se izjašnjavali Hrvatima bili su značajno više pozivani u rezervni sastav vojske i policije, a oni koji su se izjašnjavali Bunjevcima ili Šokcima i bili uključeni u njihove institucije (npr. Bunjevačku i šokačku stranku) bili su često, kao pričuvni policajci u tim mjestima, oni koji su uručivali takve pozive.

Najveći dio njihovih nastojanja nije bio usmjeren toliko na afirmaciju nekakve bunjevštine ili šokaštva koliko na agresivno nijekanje hrvatstva Bunjevaca i Šokaca, iz čega se može vidjeti glavni cilj njihova nastojanja: odvajanje Bunjevaca i Šokaca od cjeline hrvatskoga naroda. Radi ostvarivanja takva cilja oni etnički Hrvati koje se smatraju samo Bunjevcima ili Šokcima politički se organiziraju, uz veliku pomoć državnih struktura, i u rujnu 1991. u Subotici osnivaju Bunjevačku i šokačku stranku. Dvije godine poslije, bez obzira na to što imaju snažnu medijsku potporu srbijanskih i vojvođanskih listova (*Večernje novosti*, *Politika*, *Politika ekspres*, *Dnevnik*, *Dani...*), koncem 1993. pokreću i vlastito glasilo *Bunjevačke i šokačke novine*,¹⁶ u kojima među najbližim suradnicima nema nijednog Šokca – odsutnost šokaštva vidljiva je kako među članovima uredništva tako i među vanjskim suradnicima te u sadržajima napisa, u kojima isključivo dominiraju »bunjevačke teme«. Njihovi pak najznačajniji politički predstavnici ulaze na velika vrata u Miloševićev režim (npr. Ivan Sedlak bio je ministar bez portfelja zadužen za ljudska prava i prava nacionalnih manjina u Vladi Republike Srbije koncem devedesetih, i

»neopredijeljenih«. Naime i u tim grupama treba tražiti »sakrivene« Hrvate koji su, usprkos očitoj mimikriji, pod različitim pritiscima morali otići iz Vojvodine.

¹⁶ Prvi broj na šest stranica izišao je 16. prosinca 1993., a kao nakladnik navedena je Bunjevačko-šokačka stranka.

to u vrijeme masovnoga kršenja ljudskih prava na Kosovu, a Đurđica Skenderović bila je zamjenica načelnika Sjevernobačkog okruga), no ni ovdje nije bilo Šokaca.

Na temelju iznesenoga može se zaključiti kako takva »manjinska« politika i izgradnja novih nacija¹⁷ nisu naišle na značajniju potporu vojvođanskih Šokaca niti su dale trajnije rezultate u njih, za razliku od vojvođanskih Bunjevaca.¹⁸ To je, čini se, posljedica njihove kvalitetnije nacionalne integracije i izgrađenije hrvatske nacionalne svijesti, što će na određeni način respektirati i idejni tvorci toga projekta Miloševićeva režima, jer će već u drugoj polovini devedesetih godina XX. stoljeća, a napose nakon 2000., iz tog procesa posve izostavljati Šokce i šokaštvo. Tako je, recimo, posljednji, šesnaesti broj *Bunjevačkih i šokačkih novina* izišao 23. lipnja 1995., eda bi nova serija njihovih tiskovina, koja je obnovljena u prvoj polovini 1998., iz imena izostavila pridjev šokački – zvale su se *Bunjevačke novine*.¹⁹ To će se nastaviti i nakon demokratskih promjena u Srbiji ujesen 2000. – sve njihove manjinske institucije koje je osnovala država imaju isključivo i jedino pridjev bunjevački (npr. Bunjevačko nacionalno vijeće, Bunjevački informativni centar, *Bunjevačke novine*...). Na 5. je izbornoj skupštini Bunjevačke i šokačke stranke u Subotici 2003. iz njezina imena izbačen pridjev šokačka te se otad zove Bunjevačka stranka.

5. NARAVI I ČIMBENICI AKTUALNOGA DRUŠTVENOG POLOŽAJA²⁰

Za aktualni društveni položaj i probleme s kojima se suočava hrvatska zajednica u Vojvodini, a time onda, dakako, i Šokci, u razdoblju od raspada bivše Jugoslavije do danas sljedeći su čimbenici bili od odlučujuće važnosti: 1) kao konstitucionalni narod bivše SFRJ Hrvati u Republici Srbiji sve do 2002. nisu imali priznati status manjinske nacionalne zajednice; 2) kao tada novonastala manjina vojvođanski Hrvati dulje nisu imali, niti su pak zbog agresije na Republiku Hrvatsku i bez prizna-

¹⁷ Naime bio je to dio širega koncepta tadašnje srbijanske politike izdvajanja i stvaranja subetničkih identiteta, da bi se tako lakše ostvarivala asimilacija manjinskih zajednica i ograničio utjecaj matičnih država na očuvanje njihova identiteta (npr. Vlasi-Rumunji, Šopi-Bugari, Goranci-Bošnjaci itd.).

¹⁸ Kao neposredni rezultat toga procesa imamo primjerice činjenicu da se oko 20.000 građana u Srbiji još uvijek izjašnjava kao Bunjevci te da ima svoje institucije – od onih u području kulture i informiranja (u kojima pišu mahom na srpskom standardu!?) pa do najvišeg tijela manjinske samouprave – Bunjevačkoga nacionalnog vijeća. U realizaciji se taj projekt snažno naslanjao na resurse tajnih službi Miloševićeva režima i bivše hrvatske kadrove iz Saveza komunista.

¹⁹ Nakladnik je sada Obnoviteljska bunjevačka matica, a u nadnevku prvog broja stoji 2. travnja 1998.

²⁰ O toj problematici prvi je put pisano u već navedenoj knjizi T. Žigmanova *Hrvati u Vojvodini danas – traganje za identitetom*, a ovdje ju prenosimo gotovo integralno zato što je držimo relevantnom kako za Hrvate u Vojvodini kao jedinstvenu zajednicu tako i za sve njezine pojedine subetničke ili regionalne dijelove, što znači i za šokačke Hrvate!

toga statusa manjine mogli snažnije razviti institucionalne pretpostavke da u većem omjeru participiraju u ostvarivanju manjinskih prava na obuhvatan i sustavan način; 3) stoga dulje nisu imali prepoznatljive attribute manjinske zajednice (mali broj institucija, od znanosti i prosvjete preko kulture do medija, odsutnost snažnije elite koja bi bila privržena artikulaciji interesa zajednice, izostaje i djelatna spremnost većeg broja pripadnika zajednice na participiranje u pravima itd.); 4) postoji slaba integracija unutar zajednice i nejednaka organiziranost, u smislu da u životu zajednice potpuno izostaju članovi iz Banata, uže Srbije i Beograda; 5) slabo je profilirana i uopće je nerazvijena elita koja je angažirana unutar manjinskoga prostora, u kojoj dominira politička, dok su krhke intelektualne i kulturne, a gotovo potpuno izostaju menadžerske, gospodarske itd.; 6) političko i uopće sociokulturno okruženje u kojemu žive imalo je, ali i još uvijek ima u velikoj mjeri protuhrvatske značajke; 7) jedina je nacionalna zajednica u Vojvodini koja je trpjela veće tjelesno nasilje u prvoj polovini devedesetih godina XX. stoljeća, napose srijemski, ali i šokački Hrvati, što, dakako, otežava njezin opstanak i razvoj; 8) slabo su, nerazmjerno zastupljeni, to jest podzastupljeni su u strukturama vlasti, od razine lokalnih vlasti preko regionalnih do centralne te državnih institucija (sudstvo, vojska, policija, carina, prosvjeta itd.); 9) isto vrijedi kada su posrijedi rukovodeća mjesta u gospodarstvu, u sferama ekonomske i financijske moći; 10) stanovite izmjene u ophođenju države prema njima uočavaju se tek nakon 5. listopada 2000., a s usvajanjem Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina na saveznoj razini u veljači 2002. i promjene manjinske politike za vrijeme vlasti DOS-a stvari se za Hrvate u Vojvodini donekle mijenjaju na bolje.²¹

Pritom je očito da dio navedenih čimbenika i determinanti ima status *objektivnih* datosti, i na njih vojvođanski građani hrvatske nacionalnosti teško mogu utjecati, a drugi su subjektivne provenijencije i u domeni su odgovornosti hrvatske zajednice. Prvi se naime niz tih konstatacija i ocjena odnosi na ukupnost društvenih i političkih uvjeta u kojima je ta manjinska zajednica sve doskora živjela, a i danas uvelike živi unutar srbijanskoga društva. Taj složeni kompleks povijesno nasljeđenih čimbenika nije im bio nimalo naklonjen; može se čak ustvrditi kako su u nekim dijelovima društveno-politički čimbenici glede vojvođanskih Hrvata bili rigidno ograničavajući i posve destruktivni. Drugo, ponovno ističemo, oni su jedina vojvođanska manjina koja je u značajnom broju otpjela nasilje i fizički progon. Treće, nakon Albanaca, Hrvati su druga manjina spram koje većinski narod u Srbiji

²¹ To se najbolje vidi u događajima iz druge polovine 2002., kada je formaliziran osnutak Novinsko-izdavačke ustanove Hrvatska riječ pri Skupštini Autonome Pokrajine Vojvodine, zatim je pokrajinski parlament prihvatio inicijativu da i hrvatski jezik bude u službenoj uporabi na teritoriju pokrajine, započeto je obrazovanje na hrvatskom jeziku u Vojvodini, preciznije u Bačkoj, a u prosincu 2002. uspješno je održana i Elektorska skupština, na kojoj je izabrano 35 vijećnika za Hrvatsko nacionalno vijeće, čime je jedno razdoblje u njihovoj povijesti privedeno kraju.

ima kontinuirano negativne predodžbe, što izaziva strah i nesigurnost te tako utječe na (ne)mogućnost javnog djelovanja, a onda, dakako, i na institucionalnu izgradnju unutar zajednice, kao i na proces ostvarivanja manjinskih prava. Četvrto, hrvatska manjina u Vojvodini u posljednjih je petnaestak godina gotovo ostala bez ikakve društvene moći i utjecaja jer njezini članovi vrlo slabo participiraju u strukturama moći u društvu. I na kraju, Hrvatima su u Vojvodini od konca osamdesetih godina XX. stoljeća država i paradžavne instancije svjesno imputirale »podnarod«: htjelo ih se umjetno razdvojiti, svesti na regionalna imena, na Bunjevce i Šokce, što se pokazalo, kako smo vidjeli, djelomice uspješnim, no stvaralo je velike probleme i u području izgradnje manjinske institucionalne infrastrukture i na planu ostvarivanja manjinskih prava.

6. ŠOKAČKI HRVATI U VOJVODINI I PITANJE KRŠENJA I UŽIVANJA PRAVA

Kao što smo već naveli, tek je tzv. savezni Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina iz veljače 2002. donio hrvatskoj manjini, kao tzv. novoj manjini, formalno priznanje i formalnu jednakost s ostalim manjinama u Srbiji u oblasti ostvarivanja i zaštite manjinskih prava. Iz te činjenice formalno-pravnog priznanja otvorila se naime za hrvatsku zajednicu u Vojvodini mogućnost za institucionalno i od države financijski poduprto ostvarivanje manjinskih prava, što se djelomice počelo, nakon usvajanja tog zakona, ostvarivati od druge polovine 2002. u području prosvjete, informiranja i službene uporabe jezika na teritoriju AP Vojvodine, no najviše kod bunjevačkih Hrvata, i to pretežito u subotičkoj općini.

U tom smislu valja osvijestiti činjenicu da se sam novi zakonodavni okvir²² nije činio dovoljnim za bitno kvalitetniju promjenu ukupnoga društvenog položaja svih Hrvata u Vojvodini, jer je ujedno izostala jasna i konzistentna manjinska politika srbijanskih instancija vlasti, a nedostajale su i odlučnije političke mjere za postizanje proklamiranih ciljeva, kako kod same primjene Zakona tako i u stvaranju

²² Napominjemo da je nakon 5. listopada 2000. došlo do usvajanja i određenog broja međunarodnih dokumenata važnih za to područje, od kojih je najznačajnija Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (»Okvirna konvencija...«, 1998), što znači da su i prava hrvatske manjine u Vojvodini postala predmetom međunarodnih obveza države u kojoj žive. Važno je još i to što je položaj Hrvata u Srbiji s vremenom postao i predmetom reguliranja odnosa s Republikom Hrvatskom. U početku je to bilo u Sporazumu o normalizaciji odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije, koji su potpisala dvojica ministara vanjskih poslova (hrvatski Mate Granić i jugoslavenski Milan Milutinović) u Zagrebu 23. kolovoza 1996., gdje u točki 8. eksplicite stoji kako će »Srbima i Crnogorcima u Republici Hrvatskoj i Hrvatima u Saveznoj Republici Jugoslaviji, Ugovorne stranke jamčiti sva prava koja im pripadaju na temelju međunarodnog prava« (»Sporazum o normalizaciji...«, 1996). Unapređenjem odnosa između Hrvatske i SR Jugoslavije, odnosno DZ Srbije i Crne Gore, nakon skoro deset godina u Beogradu je 15. studenog 2004. to osnaženo potpisivanjem Sporazuma između Republike Hrvatske i Srbije i Crne Gore o zaštiti prava hrvatske manjine u Srbiji i Crnoj Gori i srpske i crnogorske manjine u Republici Hrvatskoj (»Sporazum između...«, 2005).

promanjinjskoga pozitivnog društvenog ambijenta. To je osobito u slučaju Hrvata u Vojvodini veoma važno zbog nepostojanja manjinske institucionalne infrastrukture, neostvarivanja manjinskih prava do 2002. te velikog animoziteta i negativnih predodžaba većinskog naroda. Sve je to imalo veće posljedice u onim sredinama gdje je broj Hrvata bio manji, a postojanje navedenih mjera sigurno bi vodilo značajnijem unapređenju položaja i ostvarenju stvarne ravnopravnosti Hrvata u Vojvodini.

Ovdje je još važno istaknuti da su srbijanske vlasti za vrijeme Miloševićeva režima, osim politike ignoriranja pitanja položaja Hrvata u Vojvodini, pravdajući se koliko-toliko uređenim položajem kod drugih manjina, aktivno radile ili tolerirale kršenje ljudskih prava vojvođanskih Hrvata, čega su najdrastičniji primjeri oni u Srijemu, koje po brojnosti i intenzitetu slijede oni u jugozapadnoj Bačkoj.²³ Bilo je to početkom i sredinom devedesetih godina, za vrijeme ratnih događanja u Republici Hrvatskoj. Naime najteže povrede i masovnije kršenje ljudskih i manjinskih prava koje su pretrpjeli vojvođanski Hrvati vremenski se smješta u dva razdoblja – prvo je bilo 1990.–1992., a drugo sredinom 1995. godine i događali su se na tom području.²⁴

Prve nasilne činove nalazimo na planu oskvrnjivanja sakralnih objekata. To je počelo u rujnu 1990. kada je podmetnuta minska naprava na franjevački samostan i crkvu u Baču, inače spomenik kulture pod zaštitom države. Slijedili su napadi eksplozivnim sredstvima na crkve i župne stanove u drugim mjestima gdje žive vojvođanski Hrvati (Subotica, Šid, Novi Slankamen, Hrtkovci, Novi Banovci, Ruma, Kukujevc, Srijemska Mitrovica itd.). Kao objekti etničkog motiviranog nasilja ubrzo su se pojavili i civili, čija su imanja i imovina također oštećivani. Naime, osim verbalnog vrijeđanja i šikaniranja, Hrvati su u Vojvodini, a napose oni u Srijemu i jugozapadnoj Bačkoj, bili tučeni, nasilno se ulazilo u njihove domove s prijetnjama da se moraju odseliti (npr. Plavna i Bač), a bilo je i slučajeva paljenja kuća te pomoćnih objekata (npr. Bač) itd. U Sonti je tijekom kolovoza 1995. jedno vrijeme bilo na snazi nešto poput policijskoga sata. Ujedno su zabilježeni i najteži slučajevi povrede ljudskih prava – ubojstva. Prema dokumentu Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini iz siječnja 1999. *Opća i građanska prava i prava nacionalnih manjina u SR Jugoslaviji koja se ne primjenjuju na Hrvate*, navodi se četrnaest imena

²³ Više o kršenju ljudskih prava Hrvata u Vojvodini tijekom devedesetih godina XX. stoljeća vidi sumarno, ali ipak ne i cjelovito, u Kljajić (1997), te u izvješćima Fonda za humanitarno pravo »Hrtkovci... « i »Razmena stanovništva... « (1997).

²⁴ No odmah valja reći da se ti slučajevi i događaji koji su ih pratili moraju staviti u širi društveno-povijesni kontekst. Njegove su glavne sastavnice raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, politički projekt Miloševićeve Srbije i ratovi koji su vođeni za ostvarivanje tih ciljeva, napose onaj koji je vodila Jugoslavenska narodna armija sa srbijansko-crnogorskim dijelom federalnih vlasti protiv Hrvatske. Istina, samom ratu prethodile su i stanovite pripreme, među kojima su za vojvođanske Hrvate najznačajnije one na planu propagande te poduzimanje različitih mjera i aktivnosti radi zastrašivanja.

»ubijenih i otetih« vojvođanskih Hrvata od 1991. do 1995. Među njima je i jedan Šokac – Stipan Djurkov.²⁵

6.1. Ostvarivanje prava na njegovanje kulture

Kada je posrijedi ostvarivanje prava na njegovanje i razvoj vlastite kulture, osnovno je da hrvatska nacionalna manjina u Vojvodini do konca 2008. nije imala nijednu profesionalnu kulturnu instituciju, a još uvijek nije sustavno riješeno pitanje financiranja aktivnosti u sferi kulture. Ta činjenica uvjetuje i sve druge koje vrijede za prostor kulture vojvođanskih Hrvata, pa i Šokaca: ne postoji ozbiljnija kulturna politika koja se realizirala, nije ustrojen vlastiti funkcionalni kulturni prostor, ne postoje značajnije manifestacije u određenim sferama kulture te su često na djelu dominacija diletantizma i siromaštvo kulturne produkcije. Riječju, identitet-ski prostor za kulturne sadržaje unutar zajednice više je nego siromašan, a ujedno je bitno obilježen momentima tradicijske kulture.

Cjelokupni kulturni život unutar hrvatske manjinske zajednice u Vojvodini od- vija se u tridesetak kulturnih društava, od kojih je sedam šokačkih, koja se među- sobno razlikuju institucionalnom razvijenošću, kadrovskim kapacitetima i bogat- stvom sadržaja koje priređuju. Ipak, zajednički im je rad na očuvanju kulturnog naslijeđa, no on se u praksi mahom očituje kroz zajedničke folklorne sadržaje. To posebno vrijedi za seoska kulturno-umjetnička društva, koja postoje u skoro sva- kom naselju gdje živi značajniji broj Hrvata, dok je u gradskim središtima to malo pluralnije – ima sadržaja koji nisu vezani uz folklor ili tradicijsku kulturu, osobito u kulturnim udrugama u Subotici, koje u djelokrugu rada imaju i nakladu knjiga te časopisa, priređivanje književnih večeri, pa čak i znanstvenih skupova ili pak rad na leksikografskoj obradi povijesti i sadašnjosti bunjevačkih i šokačkih Hrvata.²⁶ Istina, većina njih, barem zasad, organizira vrlo malo, mahom mjesnih, kulturnih događaja, koji ne rezultiraju trajnijim benefitima. Među Šokcima se od njih izdva- jaju Festival marijanskog pučkog pjevanja u Bačkom Monoštoru i Mikini dani u Bačkom Bregu.

²⁵ Stipan Djurkov ubijen je u Sonti 1991. Pa ipak, bez obzira na iznesene podatke, koji su objavljeni u glasilu Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini *Glasiu ravnice* od 1990. do konca 1996., to jest od 1. do 73. broja, cjeloviti prikaz kršenja ljudskih prava u to vrijeme do sada još uvijek nije načinjen! Inače, antihrvatski incidenti niskog intenziteta u Vojvodini su bili relativno česti kada su posrijedi građani hrvatske nacionalnosti. Posljednji val bio je koncem 2003. i početkom 2004., a vezuje se uza sjever Vojvodine u vrijeme nakon parlamentarnih izbora u Srbiji i uvjerljive pobjede desnice (o tome detaljnije u: *U sukobu sa etničkim identitetom države...*, 2004), no šokački Hrvati nisu bili objekti tog nasilja.

²⁶ Riječ je projektu Hrvatskoga akademskog društva – HAD iz Subotice *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*, na čijoj realizaciji sudjeluje i desetak Šokaca, no nijedan nije član uredništva. Do sada je objavljeno osam svezaka u kojima je obrađeno prvih deset slova abecede, a od Šokaca su surađivali Josip Dumendžić, Matija Đanić, Ivan Kovač, Mato Miloš, Zvonimir Pelajić i Marija Šeremešić.

Samo jedno od sedam aktivnih šokačkohrvatskih kulturnih društava utemeljeno je nakon 2000. godine, iz sasvim razumljivih razloga – živeći u manjim sredinama u relativnom malom broju, imali su nepovoljnije uvjete za očitovanje društvenoga života i angažiranje na planu kulture.²⁷ U osnivačkim dokumentima sva društva imaju naveden rad na očuvanju i njegovanju hrvatske kulturne baštine. Najstarije je šokačko društvo iz Bačkog Brega – Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo Silvije Strahimir Kranjčević, čije djelovanje, istina pod drugim imenom, seže do prije Drugoga svjetskog rata, ali je hrvatski predznak društvu vraćen početkom 2004.²⁸ Po starosti slijedi Kulturno-umjetničko društvo Hrvata Bodrog iz Bačkog Monoštora, utemeljeno 2001. Dva su šokačka društva utemeljena tijekom 2002.: Hrvatsko kulturno-umjetničko prosvjetno društvo Dukat iz Vajske, koje svojim djelovanjem pokriva i područje susjednoga sela Bođani, te Kulturno-prosvjetna zajednica Hrvata Šokadija iz Sonta. Hrvatsko kulturno-umjetničko-prosvjetno društvo Mostonga iz Bača utemeljeno je koncem 2006., Hrvatsko kulturno-umjetničko-prosvjetno društvo Matoš iz Plavne početkom 2008., a posljednja je osnovana udruga Urbani Šokci iz Sombora (travanj 2008.).²⁹

Od 1990. do 2008. Hrvati u Vojvodini objavili su oko dvjesto knjiga, no udio šokačkih autora relativno je malen: samostalne knjige³⁰ u Vojvodini su objavili Lidija Čulibrk (rođena Čoban), Josip Dumenčić, Ivan Kovač, Marija Šeremešić i Ruža Silađev.³¹ Još ćemo navesti da su Šokci koncem XX. stoljeća bili tema jednog etnološkog istraživanja koje je dobilo oblik knjige – riječ je o djelu Novosađanke Mile Bosić *Ženidbeni običaji Šokaca Hrvata u Bačkoj*,³² koje je nastalo kao sinteza rezultata autoričnih terenskih istraživanja (Bački Breg, Bački Monoštor, Sonta, Vajska, Bač, Bođani i Plavna). Osim etnološke obradbe knjiga donosi i značajnu istovrsnu građu, popis pjesama koje se pjevaju na šokačkim svadbama (svatovci i bećarci), te je ilustrirana fotografijama.

²⁷ Time se ne tvrdi da u selima u kojima žive šokački Hrvati u Vojvodini nisu do tada postojala kulturno-umjetnička društva, već samo da nisu postojala društva čiji je temeljni cilj djelovanja rad na očuvanju mjesne hrvatske kulturne baštine.

²⁸ To je i jedino šokačko društvo koje ima vlastitu monografiju – Ivan Kovač i Marin Katačić, *Hrvatsko kulturno prosvjetno društvo Silvije Strahimir Kranjčević Bački Breg*, Bački Breg, 2004.

²⁹ Više podataka o tim udrugama i manifestacijama koje priređuju može se naći na internetskoj stranici Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata <http://www.zkvh.org.rs/index.php/druga-opcija> (pristupljeno 1. X. 2009.).

³⁰ Dakle nećemo navoditi one šokačke autore koji su objavljivali svoje kraće priloge kao dijelove knjige, zatim u zbornicima, godišnjacima itd.

³¹ Naveli smo samo one autore koji se u hrvatskomanjinskoj javnosti prepoznaju kao Šokci i koji su djela objavili u Vojvodini, to jest Srbiji, jer nekom drugom kriteriju za uvrštavanje eventualno drugih šokačkih pisaca ne bih mogao sukladno odgovoriti (o toj problematici može se konzultirati knjiga T. Žigmanova *Bibliografija Hrvata u Vojvodini: 1990.–2002.*).

³² Knjigu je objavio Vojvođanski muzej u Novom Sadu 1992.

6.2. Ostvarivanje prava na informiranje na vlastitom jeziku

Pravo na informiranje na materinskom jeziku, pored prava na obrazovanje, očuvanje i razvoj kulture te službenu uporabu jezika i pisma, jedno je od ključnih manjinskih prava. U Srbiji je to pravo³³ zajamčeno međunarodnim dokumentima i ugovorima (npr. Okvirna konvencija o zaštiti nacionalnih manjina ili Europska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima) i unutarnjim zakonodavstvima. U Ustavu Srbije³⁴ u članku 79 pripadnicima nacionalnih manjina jamči se pravo »na potpuno, blagovremeno i nepristrasno obaveštavanje na svom jeziku, uključujući pravo na izražavanje, primanje, slanje i razmenu obaveštenja i ideja«, kao i »na osnivanje sopstvenih sredstava javnog obaveštavanja, u skladu sa zakonom«. Članom 17 spomenutog Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina također je propisano da pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na »potpuno i nepristrasno obaveštavanje«. Očito, pravna regulativa u Srbiji inzistira i propisuje i određenu »kvalitetu«, pridjevima »potpuno«, »pravovremeno« i »nepristrasno«.

No među šokačkim Hrvatima u Vojvodini postoji samo jedna emisija na hrvatskome koja se redovito emitira na području gdje žive. Riječ je o jednosatnoj emisiji *Zvuci bačke ravnice* koju pripremaju članovi HKUD-a Dukat iz Vajske. Urednik je do početka 2009. bio Ivica Straćinski, a emitira je od 2006. Radio Bačka u Baču.³⁵ Sadržaji o životu i radu Šokaca prisutni su i u drugim hrvatskim medijima koji djeluju u Vojvodini – napose u informativnopolitičkom tjedniku *Hrvatska riječ* (počeo izlaziti u siječnju 2003.), koji od 2004. ima dopisnike iz šokačkih mjesta. Informacije o životu Šokaca, napose o vjerskim i kulturnim događajima, zastupljene su i u katoličkome mjesečniku *Zvonik* (izlazi u Subotici od polovine 1994.; <http://www.zvonik.org.rs>), zatim tromjesečniku za kulturu *Miroљub* (izlazi od 1998.), koji izdaje Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo Vladimir Nazor u Somboru (i to ponajviše o Šokcima u Somboru, te Bačkom Monoštoru i Bačkom Bregu), te mjesečnom glasilu Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini *Glas ravnice*, u kojemu ima informacija o aktivnostima te političke stranke u šokačkim naseljima.

Kada je riječ o televizijskom programu, Televizija Novi Sad svake druge nedjelje od polovine 2006. emitira polusatnu emisiju *Prizma* na hrvatskom jeziku, koja često bilježi događaje iz života šokačkih Hrvata u Vojvodini.³⁶ Program na hrvat-

³³ O toj problematici vidi opsežnu studiju urednice J. Jelinčić (2007).

³⁴ *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 98/06.

³⁵ Nismo naveli glasilo Kulturno-prosvjetne zajednice Hrvata Šokadija iz Sonte *Glas Šokadije* jer je, premda najavljen kao tromjesečnik, jedini broj izašao u prosincu 2007. u nakladi Novinsko-izdavačke ustanove Hrvatska riječ iz Subotice. Glavni je urednik Ivan Andrašić, a u listu se donose informacije o djelatnosti Zajednice.

³⁶ Istina, isprva je Televizija Novi Sad bila samo u ulozi emitera programa na hrvatskom jeziku, koji je pripremala neovisna produkcijska grupa. To je bila polusatna emisija *TV divani* koja se na drugom

skom jeziku Radio Subotice (<http://www.suboticadanas.info>), budući da je riječ o lokalnome mediju, vrlo rijetko donosi informacije o šokačkim Hrvatima.³⁷

6.3. Obrazovanje na hrvatskom jeziku

Kada se govori o školovanju djece na vlastitom jeziku kod vojvođanskih Hrvata, mora se na početku reći kako ono u okviru državnog odgojno-obrazovnog sustava postoji tek od školske godine 2002./2003. i da djeca šokačkih Hrvata nisu u cijelosti uključena u obrazovanje na hrvatskome (Šimić, 2008: 230–235). Istina, prva akcija na tom planu unutar hrvatske zajednice bila je skrb za učenike: početkom 1991., pod utjecajem DSHV-a, utemeljen je u Subotici Fond Antun Gustav Matoš, čiji je cilj bio organizirati pristup u davanju novčane pomoći darovitim i siromašnim studentima i učenicima hrvatske nacionalnosti te koordinacija aktivnosti u vezi sa slanjem na sveučilišne studije u Republiku Hrvatsku, među kojima je i određeni broj Šokaca. Do ulaska obrazovanja na hrvatskom jeziku u državni odgojno-obrazovni sustav postojale su dvije školske ustanove u kojima se predavalo i učilo na hrvatskom jeziku. Riječ je o crkvenoškolskim ustanovama čiji rad država dugo nije priznavala. Prva je katolička klasična gimnazija Paulinum u Subotici, kojoj je tek u ožujku 2004. priznato pravo javnosti. Druga je Teološko-katehetski institut, viša škola Subotičke biskupije, koja tijekom osam semestara obrazuje katehete, to jest vjeroučitelje. Institut je 1993. utemeljio subotički biskup Ivan Pénzes, a nastava se odvija na hrvatskome i mađarskom jeziku. No mora se upozoriti na činjenicu da ta škola nema pravo javnosti, to jest njezine svjedodžbe država ne priznaje. Prosvjetne ih vlasti toleriraju jer vlasnici te diplome mogu predavati vjeronauk u školama. Nije poznat podatak koliko je Šokaca iskoristilo tu mogućnost, to jest pohađalo nastavu u školama na hrvatskome.

Na temelju uredbe Vlade Republike Srbije, od školske godine 2001./2002. počela je vjerska nastava u osnovnim i srednjim školama u Srbiji. Tako je prvi put neformalno i neslužbeno u škole ušao i hrvatski jezik, a vjerska se nastava počela

programu TV Novi Sad emitirala svake druge nedjelje od sredine 2001. No sredinom 2004. njezino je emitiranje ukinuto.

³⁷ Valja ovdje napomenuti da je jedan od, kako se to znade u javnosti navoditi, »kraljeva srbijanskog tabloidnog tiska« upravo šokački Hrvat iz Bača Robert Čoban, što je i najuspješnije ime u području novinarstva ne samo među Šokcima nego uopće Hrvata iz Vojvodine. Još za studija afirmirao se kao novinar. Tijekom 1990. i 1991. pisao je za *Večernje novosti*, *Vreme* (Beograd), *Stav*, *Index* (Novi Sad), *Glas ravnice* (Subotica), *Arenu* (Zagreb), *Naše dane* (Sarajevo) i dr., a 1992. postao je glavnim urednikom studentskog lista *Index*. Godine 1993. osnovao je vlastiti list, neovisni politički dvotjednik *Novosadski index*, kojemu je poslije promijenio ime u *Svet*. Ubrzo je međutim promijenjena i uređivačka koncepcija lista, a *Svet* je prerastao u list s najvećom nakladom na području bivše Jugoslavije. Potkraj devedesetih pokrenuo je nova izdanja, a danas tvrtka na čijem je čelu izdaje 70 magazina (*Lepota i zdravlje*, *JOY*, *CKM*, *Bravo*, *Bravo Girl*, *Auto Start*, *PC Magazin*, *Metal Hammer* itd.) i najveći je nakladnik u Srbiji. O tome vidi više u: *Leksikon podunavskih Hrvata* (2006/5: 46).

odvijati i u školama u šokačkim naseljima u Vojvodini. Nakon razgovora početkom 2002. s predstavnicima pokrajinskih vlasti, gdje je hrvatska zajednica iznijela zahtjev da želi početi obrazovanje na hrvatskome, i to postupno, s prvim razredom osnovne škole, dobila se suglasnost vlasti i počinju pripreme za početak izvođenja nastave. I uza sve prepreke prijavljen je dostatan broj učenika za četiri odjeljenja na hrvatskom jeziku u Đurđinu, Tavankutu i dvije škole u Subotici, od kojih jedna ima ispostavu u Maloj Bosni. Slično se dogodilo i sljedeće godine prilikom upisa u prvi razred druge generacije učenika na hrvatskom jeziku, a od školske godine 2009./10. zaokružiti će se obrazovanje na osnovnoškolskoj razini. Pa ipak, od ukupno 3478 učenika Hrvata, koliko ih je bilo 2008., samo 228 učenika ili 6,55 posto školuje se na hrvatskom jeziku (Runje, 2008: 14–15). Tome treba dodati da se u jednom broju škola u somborskoj (OŠ Bratstvo-jedinstvo u Somboru i OŠ 22. oktobar u Bačkom Monoštoru) i apatinskoj općini (OŠ Ivan Goran Kovačić u Sonti) izučava i predmet Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture, no njima nije obuhvaćen značajniji postotak učenika. Od viših stupnjeva obrazovanja u subotičkoj Gimnaziji Svetozar Marković od školske godine 2007./08. postoji jedno odjeljenje s nastavom na hrvatskom jeziku, no svi su učenici iz subotičke općine. Katedra za hrvatski jezik i književnost, što druge manjine imaju na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, ne postoji.

6.4. Službena uporaba hrvatskog jezika i pisma

Premda je zajamčen srbijanskim Ustavom, ratificiranim međunarodnim dokumentima i nekolicinom zakona, pitanje službene uporabe hrvatskog jezika u Vojvodini još uvijek nije sukladno riješeno. Istina, Skupština Autonomne Pokrajine Vojvodine pokrenula je početkom svibnja 2002. »inicijativu za uvrštavanje hrvatskog jezika kao službenog«, no ona nikada nije provedena do kraja, premda je do sada pokrajinska vlast dosta učinila na ostvarenju tog prava (utemeljena je prevodilačka služba, imenuju se sudski tumači itd.).

Što se tiče lokalne razine, samo je u Subotici hrvatski jezik u službenoj uporabi, i to na teritoriju cijeloga grada. Na temelju Odluke o bližem uređenju pojedinih pitanja službene uporabe jezika i pisama nacionalnih manjina na teritoriju AP Vojvodine iz 2003. (*Službeni list Autonomne Pokrajine Vojvodine*, 2003), tijekom 2006. u Sonti (općina Apatin) hrvatski jezik i pismo također su uvedeni u službenu uporabu (*Službeni list opštine Apatin*, 2006). U Statutu Grada Sombora iz 2008.³⁸ utvrđeno je da su u naseljenim mjestima Bački Monoštor i Bački Breg u službenoj uporabi i hrvatski jezik i pismo. Iskustva u primjeni tih pravnih normi posve su skromna.

³⁸ Vidjeti dokument *Jezici i pisma u službenoj upotrebi u statutima gradova i opština na teritoriji Autonomne Pokrajine Vojvodine*, dostupan na: <http://www.puma.vojvodina.gov.rs/mapa.php> (pristupljeno 10. XI. 2009).

6.5. Političko organiziranje i pitanje političke reprezentacije Hrvata³⁹

Manjinsko je samoorganiziranje kod vojvođanskih Hrvata počelo s vlastitom manjinskom političkom strankom – osnivačka skupština Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini održana je 15. srpnja 1990. u Subotici. Na njoj su sudjelovali predstavnici hrvatske zajednice iz gotovo svih vojvođanskih mjesta u kojima Hrvati žive (poglavito iz Bačke i Srijema). Polazišna je pretpostavka, kojom su se vodili čelni ljudi DSHV-a, pritom bila da jedino politički oblik organiziranosti zajednice, a onda i takva artikulacija definiranih interesa, može donijeti rješenje položaja i statusa hrvatskog naroda u Vojvodini, kao i pitanja sukladnog ostvarenja manjinskih prava. Početne aktivnosti DSHV-a pratila je i znatna potpora građana hrvatske nacionalnosti u Vojvodini: ubrzo se osnivaju mjesne organizacije i podružnice DSHV-a u gotovo svakome mjestu gdje živi značajniji postotak Hrvata,⁴⁰ pokreće se stranački bilten (*Glas ravnice*), zamjetna je prisutnost u političkom životu itd. No prve prave uspjehe svojega rada ta je stranka potvrdila na prvim višestranačkim izborima. Tako je primjerice u prvom sazivu Narodne Skupštine Republike Srbije sjedio zastupnik DSHV-a Antun Skenderović, a u Srijemu u drugom krugu izbora za republičke zastupnike DSHV je imao čak dva kandidata, no oni nisu bili izabrani.⁴¹ Neke procjene kazuju da je na tim izborima politička stranka dobila više od 50% glasova građana hrvatske nacionalnosti u Vojvodini.

No broj dobivenih glasova na sljedećim je izborima opao: 1996. DSHV osvaja samo tri odbornička mjesta u Skupštini općine Subotica, jedno u somborskoj i jedno u pokrajinskoj, a na savezним izborima dobivaju manje od četiri tisuće glasova. Podružnice i mjesne organizacije u šokačkim naseljima mahom su pasivizirale svoj rad. Taj očiti neuspjeh povukao je za sobom i traženje krivaca, »progon« neistomišljenika te pasiviziranje određenog broja čelnih ljudi. Početkom 1997., također u Subotici, osnovan je Forum hrvatskih organizacija i institucija u Vojvodini (Forum HIOV), s ciljem da objedini i koordinira djelovanje svih hrvatskih udruga u Vojvodini te da se izvrši djelomična delegitimizacija DSHV-a (osobito na planu kulture i informiranja, te da mu se oduzme financijski monopol u tome). No, nekako usporo s osnutkom Foruma, događa se i drugi val rascjepa unutar DSHV-a, koji doseže vrhunac formiranjem druge političke stranke vojvođanskih Hrvata, Hrvatskoga narodnog saveza (HNS) koncem 1998. Tu stranku osnivaju mahom bivši članovi DSHV-a iz Subotice koji su bili nezadovoljni njezinim rezultatima i načinom vođe-

³⁹ O problemu političke organiziranosti vojvođanskih Hrvata vidi šire u: Žigmanov (2004).

⁴⁰ U Plavni je održana osnivačka skupština mjesne organizacije DSHV-a već 15. rujna 1990., a u Sontu 26. siječnja 1991. Inače, jedan predstavnik Šokaca bio je i član prvog Predsjedništva DSHV-a – riječ je o Stipanu Nađu iz Bača.

⁴¹ Iz šokačkih naselja, Josip Sović iz Plavne bio je kandidat za zastupnika na tim izborima u općini Bač.

nja. No to je kratko trajalo jer su se one početkom 2004. ujedinile. HNS nikada nije ostvario razvijeniju komunikaciju i organizirao infrastrukturu među šokačkim Hrvatima. Slično je bilo i sa sljedeće dvije stranke, Hrvatsko-bunjevačko-šokačkom strankom (osnovana 2004.) i Demokratskom zajednicom Hrvata (osnovana 2007.), koje su svoje aktivnosti organizirale mahom u subotičkoj općini.⁴²

Zahvaljujući tomu što je bio član ujedinjene prodemokratske oporbe (Demokratska opozicija Srbije – DOS), koja je srušila režim Slobodana Miloševića, u listopadu 2000. Demokratski savez Hrvata u Vojvodini aktivnije sudjeluje u vlasti (skupa s HNS-om), kako na pokrajinskoj razini tako i na lokalnoj u Subotici. Danas je DSHV jedina parlamentarna stranka vojvođanskih Hrvata, koja kao dio velike koalicije oko Demokratske stranke obnaša vlast u Somboru (Šokica Snežana Periškić iz Bačkog Monoštora članica je gradskoga izvršnog vijeća), Baču (u općinskoj Skupštini vijećnica je Ruža Pejčić iz Vajske) i Subotici, zatim u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini (no Šokci nisu zastupljeni), a predsjednik stranke Petar Kuntić zastupnik je u Narodnoj Skupštini Republike Srbije. Dopredsjednik je DSHV-a i Andrija Ađin iz Sonte, a članice su predsjedništva i Snežana Periškić iz Bačkog Monoštora te Renata Kuruc iz Sonte.

Kada se pak govori o problemu autoreprezentacije Hrvata u Vojvodini, stvari stoje ovako. Tek donošenjem Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina u Saveznoj Republici Jugoslaviji, hrvatska nacionalna manjina ne samo da prvi put postaje legitimno priznata nego se ostvarila i mogućnost za izbor vlastitoga manjinskog samoupravnog tijela – nacionalnog vijeća. Glavnu inicijativu i artikulaciju toga vodio je Forum HIOV. Nakon odluke na sjednici u Bačkome Monošturu početkom svibnja 2002., ta je krovna organizacija vojvođanskih Hrvata pokrenula inicijativu prikupljanja potpisa za elektore za izbor Hrvatskoga nacionalnog vijeća. To je rezultiralo time da je 15. prosinca 2002. u Subotici održana elektorska skupština za izbor članova prvoga Hrvatskog nacionalnog vijeća. Na sjednici je bilo nazočno 198 od ukupno 204 prijavljena elektora. Izbor članova proveden je na osnovi dviju ponuđenih lista, a rezultat glasovanja bio je ovakav: lista »A«, koju je podnio Forum HIOV, dobila je dvadeset, a lista DSHV-a petnaest članova Vijeća, tako da je i mjesto predsjednika Josipa Ivanovića pripalo grupaciji Foruma. Od šokačkih Hrvata kao vijećnici izabrani su Andrija Ađin, Joza Kolar, Stipan Šimunov i Marija Turkalj. Premda je zbog nesuglasica i razmirica čak dva puta došlo do smjene rukovodstva, nijedan predsjednik HNV-a ni Izvršnog odbora nije bio šokački Hrvat. Pa ipak, Stipan Šimunov iz Bačkog Monoštora bio je od osnutka dopredsjednik HNV-a iz Podunavlja, a Joza Kolar iz Bačkog Brega jedno je vrijeme (2006.–2008.) bio član Izvršnog odbora HNV-a zadužen za gospodarska pitanja.

⁴² Djelomična je iznimka posljednja spomenuta stranka, koja je izišla na izbore 2007. sa svojim predstavnikom iz Sonte u općini Apatin, koji je izabran i za vijećnika (Zvonko Tadijan), a ima i člana predsjedništva iz redova Šokaca, Ivicu Straćinskog.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Zaključno se može ustvrditi kako hrvatska zajednica u Vojvodini, kao relativno samostalni društveni čimbenik, nije unutar sebe homogen fenomen, nego, naprotiv, heterogen, i to prema većem broju kriterija. Jedan je od njih i subetničko podrijetlo određenog dijela vojvođanskih Hrvata – i putem njega su naime vidljive razlike unutar hrvatske zajednice. To se dadne zorno vidjeti i u slučaju šokačkih Hrvata, a na primjeru osnovnih značajki njihova društvena položaja te opsega manjinskih prava koje (ne)ostvaruju.

Premda čine nešto manje od petine ukupnog broja Hrvata u Vojvodini, oni u daleko manjem razmjeru ostvaruju zakonima zajamčena manjinska prava u odnosu na primjerice bunjevačke Hrvate, isključeni su iz određenih procesa i inicijativa unutar zajednice, slabo participiraju u strukturama moći unutar hrvatske zajednice, a očito su podzastupljeni i u području hrvatske manjinske javnosti. Tomu, čini se, odlučujuće pridonosi to što šokački Hrvati žive, u teritorijalnom smislu, disperzirano, zatim što u većem omjeru žive u ruralnim naseljima i relativno su malobrojni te što su ta područja bila izloženija, po vojvođanske Hrvate, destruktivnijim politikama tijekom devedesetih godina XX. stoljeća.

Naravno, dio iznesenih sadržaja ima spoznajne vrijednosti i može biti od koristi u znanstvenim diskursima o vojvođanskim Hrvatima. Osim toga pojedini rezultati dobiveni u provedenoj analizi i komparacijama mogu imati i pragmatičku vrijednost.

Tu se, prije svega, misli na eventualne implikacije – dobiveni bi rezultati mogli imati važno mjesto u kreiranju politika u pojedinim područjima društvenoga života Hrvata u Vojvodini. One bi naime trebale uvažavati postojeće razlike unutar hrvatske zajednice, koje imaju relativno snažne obrise i po kriteriju subetničkog podrijetla Hrvata, i u odnosu na njih onda izgrađivati primjerene politike.

LITERATURA

- BARA, Mario. *Pregled povijesti Hrvata u Vojvodini*, <http://www.zkvh.org.rs/index.php/batina/povijest/69-pregled-povijesti-hrvata-u-vojvodini> (pristupljeno 28. VII. 2009).
- BUŠIĆ, Krešimir (2006). *O integraciji Bunjevaca u hrvatsku naciju tijekom 19. i 20. stoljeća* (rukopis).
- ČERNELIĆ, Milana (1994a). »Ethnic Changes in Voivodina in 20th Century with Special Reference to the Croats Bunjevci«, u: *Ethnocultural processes in Central Europe in 20th Century*. Bratislava: Comenius University, Philosophical Faculty, Dept. of Ethnology str. 55–86.
- ČERNELIĆ, Milana (1994b). »Nastojanja da se bačkim Bunjevcima ospori pripadnost hrvatskom narodu«, *Studia Ethnologica Croatica*, Zagreb, god. 6, str. 85–103.

- HERŠAK, Emil (ur.) (1998). *Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti – Školska knjiga.
- »Hrtkovci – pritisak na Hrvate u Srbiji« (1997), u: *Pod lupom: kršenje ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije 1991–95*. Beograd: Fond za humanitarno pravo, str. 5–11.
- KLJAJIĆ, Marko (1997). *Kako je umirao moj narod*. Subotica: HRID.
- KOVAČ, Ivan i KATAČIĆ, Marin (2004). *Hrvatsko kulturno prosvetno društvo* Silvije Strahimir Kranjčević *Bački Breg*. Bački Breg: Hrvatsko kulturno prosvetno društvo »Silvije Strahimir Kranjčević«.
- JELINČIĆ, Jadranka (ur.) (2007). *Informisanje na jezicima nacionalnih manjina*. Beograd: Fond za otvoreno društvo.
- Konačni rezultati popisa 2002.: stanovništvo prema nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti i prema polu i starosti u Republici Srbiji, po opštinama* (2002). Beograd: Republički zavod za statistiku (Saopštenje SN31, br. 295).
- Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*, sv. 5-6 i 8 (2006, 2008). Subotica: Hrvatsko akademsko društvo.
- »Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina« (1998), *Službeni list SRJ*, Beograd, br. 6/98.
- Pokrajinski sekretarijat za propise, upravu i nacionalne manjine, <http://www.puma.vojvodina.gov.rs>
- »Popis stanovništva 1991. Prvi rezultati: Republika Srbija, Autonomna Pokrajina Vojvodina« (1992), *Statistički bilten*, Novi Sad, br. 206.
- »Razmena stanovništva – vojvodanski Hrvati za Srbe iz Hrvatske« (1997), u: *Pod lupom: kršenje ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije 1991–95*. Beograd: Fond za humanitarno pravo, str. 69–93.
- RUNJE, Dujo (2002). »Očima statistike: Hrvati u Srbiji i Crnoj Gori od 1948. do 2000.«, *Subotičke novine*, Subotica, br. 9–13.
- RUNJE, Dujo (2008). »Hrvati na dnu tablice«, *Hrvatska riječ*, Subotica, br. 293, str. 14–15.
- SEKULIĆ, Ante (1991). *Bački Hrvati: narodni život i običaji*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- SKENDEROVIĆ, Bruno [Slaven Bačić] (1998). »Formiranje nacionalne svijesti kod Bunjevaca u Bačkoj«, *Marulić*, Zagreb, br. 3, str. 478–490.
- Službeni glasnik Republike Srbije* (2006). Beograd, br. 98/2006.
- Službeni list Autonomne Pokrajine Vojvodine* (2003). Novi Sad, br. 8/2003.
- Službeni list opštine Apatin* (2006). Apatin, br. 4/2006.
- Službeni list SRJ* (2002). Beograd, br. 11/2002.
- »Sporazum između Republike Hrvatske i Srbije i Crne Gore o zaštiti prava hrvatske manjine u Srbiji i Crnoj Gori i srpske i crnogorske manjine u Republici Hrvatskoj« (2005), *Službeni list SCG*, Beograd, br. 3/2005.
- »Sporazum o normalizaciji odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije« (1996), *Glas ravnice*, Subotica, br. 69, str. 11.
- ŠIMIĆ, Jašo (2008). »Obrazovanje na hrvatskom jeziku u Vojvodini«, u: Sandra Cvikić i Krešimir Bušić (ur.). *Identitet Srijema u prošlosti i sadašnjosti*. Nijemci: Općina Nijemci, str. 230–235.
- ŠTERC Stjepan (1991). »Promjene nacionalnog sastava stanovništva istočne Slavonije, zapadnog Srijema i Bačke«, *Glas ravnice*, Subotica, br. 13, str. 4–16.

- U sukobu sa etničkim identitetom države – nacionalne manjine u Srbiji* (2004). Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji.
- VEREŠ, Tomo (1997). *Bunjevačko pitanje danas*. Subotica: Institut »Ivan Antunović« – NIP »Subotičke novine«.
- Zavod za kulturu vojvodanskih Hrvata, <http://www.zkvh.org.rs>
- ŽIGMANOV, Tomislav (2003). »Od asimilacije do etničkog čišćenja«, *Informator o manjinskim zajednicama u Vojvodini*, Novi Sad, br. 41/42, str. 3–7.
- ŽIGMANOV, Tomislav (2004). *Politička reprezentacija Hrvata u Vojvodini*, <http://www.stina.hr/download/Regional2004/Regional%20br%2008.doc> (pristupljeno 27. IX. 2009).
- ŽIGMANOV, Tomislav (2005a). *Bibliografija Hrvata u Vojvodini: 1990.–2002. (Prinosi)*. Pula: Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika.
- ŽIGMANOV, Tomislav (2005b). »Biskup Budanović u zavičajnoj i nacionalnoj historiografiji«, *Croatia Christiana periodica*, Zagreb, br. 56, str. 93–208.
- ŽIGMANOV, Tomislav (2006). *Hrvati u Vojvodini danas – traganje za identitetom*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Pučko otvoreno učilište.
- ŽIGMANOV, Tomislav i BARA, Mario (2009). »Monografije o Hrvatima u Vojvodni od 1990. do 2008. – osnovne činjenice«, u: Tomislav Žigmanov (ur.). *Godišnjak za znanstvena istraživanja*, Subotica, str. 265–277.
- ŽIVIĆ, Dražen. *Depopulacija Hrvata u Vojvodini (1953.–2002.)*, <http://www.hrz.hr/aktualno/zivic.htm> (pristupljeno 20. X. 2009).

Tomislav ŽIGMANOV

Šokac Croatsians in Vojvodina at the Turn of the Century – Basic Characteristics of Their Social Position

SUMMARY

The paper sets out by contextually situating in its basic characteristics the share of the Šokac Croatsians among the Vojvodina Croatsians as a whole at the turn of the century, primarily in their demographic, spatial and territorial, and historical segment. This is followed by an outline of the individual social processes to which the Šokac Croatsians in Vojvodina have been exposed, on the one hand, and those that they themselves have produced on the other. Analysis of the social position of the Šokac Croatsians in Vojvodina is orientated to two major issues. One is related to the consequences upon them of the war that the Milošević regime waged against the Republic of Croatia, and the fate of steps undertaken towards the creation of a separate “Šokac nation”, which was also conceived and generated by the Milošević regime. The second group of issues that the author deals with includes the contemporary history of the political organising of the Šokac Croatsians, that of the area of culture and, finally, of the domain of information and education. Along with those segments of the contemporary history of the Šokac Croatsians in the Vojvodinian part of the Danube River Basin, comparisons are drawn with the same or similar processes among other sub-ethnic groups of Vojvodina Croatsians, particularly the Bunjevci Croatsians, and those from other regions in Vojvodina in which ethnic Croatsians live.

KEY WORDS: *Šokci*, Croatsians, Šokac Croatsians, Vojvodina, minority rights

Tomislav ŽIGMANOV

Les Croates Šokac en Voïvodine au passage au nouveau millénaire – caractéristiques fondamentales de leur statut social

RÉSUMÉ

L'étude situe, d'abord, dans un contexte général, la présence des Šokac parmi les populations croates de Voïvodine au passage au nouveau millénaire, en présentant principalement les aspects démographique, spatial (territorial) et historique. Elle poursuit sur une ébauche des processus sociaux auxquels les Croates Šokac ont été sujets, d'une part, et qu'ils ont engendrés, d'autre part. L'analyse de leur statut social en Voïvodine est axée sur deux problématiques essentielles. L'une porte sur les conséquences qu'ils ont subies de la guerre menée contre la République de Croatie par le régime de Milošević, ainsi que les effets de certaines démarches prises dans le cadre de la création d'une « nation šokac » à part entière, également générée et produite par le régime de Milošević. Dans l'autre problématique étudiée par l'auteur s'inscrivent l'histoire moderne de l'organisation politique des Croates Šokac ainsi que celle observée dans les domaines de la culture, de l'information et, finalement, de l'éducation. Par ailleurs, l'étude mène des comparaisons de ces segments de l'histoire moderne de ces Croates installés dans le bassin du Danube en Voïvodine avec des processus identiques ou similaires observés auprès d'autres sous-groupes ethniques de la communauté croate de Voïvodine, plus particulièrement auprès des populations Bunjevac, de même que dans d'autres territoires de la Voïvodine habités par les Croates.

MOTS CLÉS : *Šokci*, Croates, Croates Šokac, Voïvodine, droits des minorités